

*Monika Krajewska*

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

monika.krajewska@umk.pl

## ***Pocałunek przez ścianę – rosyjski film w polskiej szacie słownej***

Lwi Zamek to gdańska kamienica, usytuowana przy ulicy Długiej 35. Wzniesiona w 1569 r. często bywała miejscem spotkań ludzi kultury i nauki w dawnym Gdańsku. Ta tradycja kontynuowana jest i obecnie – bowiem od roku 1984 w Lwim Zamku mieści się siedziba Rosyjskiego Centrum Nauki i Kultury<sup>1</sup>.

W Centrum regularnie odbywają się wystawy fotograficzne, koncerty, seminaria i konferencje, spotkania ze znanymi pisarzami, naukowcami, dziennikarzami i politologami. Od września 2007 r. pod przewodnictwem gdańskiego pisarza, dziennikarza, muzyka i podróżnika Romana Koperskiego działa tam klub podróżników po Rosji, działa też klub filmowy Horyzont, w ramach którego w każdy piątek są organizowane bezpłatne pokazy filmów rosyjskich z polskimi napisami.

---

<sup>1</sup> Rosyjskie Centrum Nauki i Kultury w Gdańsku jest przedstawicielstwem Oddziału Federalnej Agencji ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Mieszkających za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanistycznej. Centrum działa w Gdańsku od 1984 r. na podstawie umów międzyrządowych. Od tego czasu realizuje cele związane z zapoznaniem społeczności regionu z historią, nauką i kulturą Rosji, podejmuje działania na rzecz rozwoju kontaktów w sferze kulturowej, naukowo-technicznej i ekonomicznej pomiędzy Polską i Rosją, prowadzi bibliotekę, organizuje kursy języka rosyjskiego na wszystkich poziomach. Zob. [http://www.russcentrum.pl/pl\\_dzialanosc.html](http://www.russcentrum.pl/pl_dzialanosc.html) – 19.10.2012.

To tam zaczęła się i skończyła nasza przekładowo-filmowa przygoda, choć właściwie zaczęła się wcześniej, od rozmowy telefonicznej z Kariną Makarewicz, i jeszcze trwa, o czym świadczy niniejszy artykuł.

Karina Makarewicz, prowadząca wspomniany klub tłumaczka rosyjskich filmów prezentowanych w ramach festiwalu „Sputnik nad Polską” i polskich filmów w trakcie symetrycznej moskiewskiej imprezy „Wisła”, z entuzjazmem odpowiedziała na moją propozycję przygotowania przez studentów polskojęzycznej wersji filmu. Należało „tylko” wybrać odpowiedni film.

Wytyczne były dwie: fabuła traktująca o młodych ludziach i ciekawa warstwa językowa. Trzecie – niezmiernie ważne – założenie: miał to być film dotąd niepokazywany w Centrum, co przy okazałym archiwum wcale nie było takie proste. Wybór padł na *Почелуй сквозь стену* (Pocałunek przez ścianę), komedię Wartana Akopiana, wyprodukowaną w 2011 r.

Innokientij, zdrobniale Kiesza, to główny bohater. Mieszka z kolegą w wynajmowanym mieszkaniu i pracuje jako asystent u swojego wujka magika. Zakochuje się w młodej, pełnej temperamentu dziennikarce, której serce już od szkoły podstawowej należy do innego. Pewnej nocy, wałęsając się po moskiewskich ulicach, Kiesza wdaje się w rozmowę z włóczęgą proszącym go o pieniądze. Za 20 rubli otrzymuje od nieznanego dar – umiejętność przechodzenia przez ścianę.

Tak rozpoczyna się film, którego warstwa językowa w kontekście przekładowym stanowi z jednej strony ciekawe wyzwanie dla tłumacza, z drugiej – świetny materiał badawczy: język potoczny, żargon dziennikarski, gry słowne, kalambury werbalno-wizualne, cytaty.

Zanim jednak będzie można zaprezentować wspomniane kwestie, musimy zrobić dwa kroki wstecz. Pierwszy – podział chętnych adeptów sztuki przekładu na małe (głównie dwuosobowe) grupy i filmu na dziesięćminutowe fragmenty. Drugi – spisanie ze słuchu oryginalnych dialogów. Jak się okazało, był to bardzo trudny i czasochłonny etap. Dialogi w niektórych partiach filmu są prowadzone w szybkim tempie, niewyraźnie artykułowane, użyte słownictwo nieznanie studentom, zawierające dodatkowo obcojęzyczne wtręty. Niezwykle istotna podczas zamiany znaków zapytania w liście dialogowej na konkretne frazy okazała się pomoc *native speaker*a, stypendystki, uczęszczającej na nasze zajęcia – Natalii Valanchus. Innym źródłem wychwytywania fraz były

internetowe wyszukiwarki, które, po wpisaniu fragmentu słowa czy zdania, naprowadzały na właściwe połączenia wyrazowe. W taki też sposób kompletowane były słowa piosenek czy wierszy.

Po sklejeniu wszystkich fragmentów w jedną całość, wstępnej korekcie i uzupełnieniu brakujących miejsc tekst został przeze mnie rozesłany do wszystkich grup w celu wsłuchania się po raz kolejny w repliki bohaterów i ewentualnej weryfikacji wątpliwych fragmentów. Na marginesie warto dodać, że tworzenie listy dialogowej okazało się świetnym sprawdzianem dla studentów i z punktu widzenia leksyki, i z punktu widzenia ortografii.

Stworzona w powyższy sposób lista dialogowa uzyskała status tekstu źródłowego.

Przed nami zatem kolejna część translatorskiej sztafety, a mianowicie analiza oryginału, sprawdzanie znaczeń, konfrontowanie z obrazem i wreszcie próba stworzenia polskojęzycznej wersji.

Otrzymane od studentów poszczególne fragmenty przekładu również tym razem zostały scalone w jeden dokument i rozesłane do wszystkich autorów. Wyznaczone zadanie to kompleksowa weryfikacja, a więc spojrzenie nie tylko na „swoją” część, podkreślenie w całym tekście niesatysfakcjonujących propozycji, zastanowienie się nad potencjalnymi ekwiwalentami. Uzbrojeni w wydruki komputerowe i długopisy spotykamy się na zajęciach. Jednak omówienie 90-minutowego filmu w ciągu 90 minut jest zadaniem nie do zrealizowania, zważywszy na zażartość dyskusji przy każdej właściwie replice. Zatem ciąg dalszy redakcji napisów odbywa się w sprawdzonej już przestrzeni e-mailowej.

Poniżej są zaprezentowane wybrane tematy naszej korespondencji.

## Cytaty

„Сон разума рождает чудовищ” – w pierwszej wersji fraza została przetłumaczona dosłownie, dopiero później w wyrażeniu tym został dostrzeżony tytuł obrazu hiszpańskiego malarza Francisca Goi (hiszp. *El sueño de la razón produce monstruos*, 1797-1798), znanego w Polsce jako: „Gdy rozum śpi, budzą się demony”, niekiedy tłumaczonego też w postaci: „Kiedy rozum śpi, budzą się upiory”. W przekładzie wykorzystano pierwszy wariant.

„Песнь «Нюргун Боотур» из якутского эпоса состоит из 36 тысяч стихотворных строк” – to kolejna ilustracja. W tym przypadku również należało sprawdzić, jak tytułowe imię funkcjonuje na gruncie języka polskiego. Przy okazji tego przykładu chciałabym zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Mimo iż fraza wypowiedana jest w filmie w szybkim tempie i ewidentnie słychać potoczną skrótową formę słowa tysiące – *тыщи* – w przekładzie użyto pełnej formy wyrazu (36 tysięcy). Bowiem, jak zauważa Grażyna Adamowicz-Grzyb, w filmie, jeśli to możliwe, zalecane jest nieużywanie form skróconych, a zatem lepiej: 400 tysięcy za szmaragd, w porównaniu z 400 tys. za szmaragd; 2 miliony dolarów, w porównaniu z 2 mln USD [Adamowicz-Grzyb, 2010: 31].

**Поцелуй сквозь стену**

Сон разума рождает чудовищ.

Песнь „Нюргун Боотур”

из якутского эпоса состоит

из 36 тысяч стихотворных строк.

**Pocałunek przez ścianę**

Gdy rozum śpi, budzą się demony.

Pieśń „Niurgun Bootur”

z jakuckiego eposu //

składa się z 36 tysięcy wersów.

Dialogi *Pocałunku przez ścianę* zawierają więcej intertekstualnych odniesień. Dwukrotnie pojawia się nawiązanie do twórczości Włodzimierza Majakowskiego. W pierwszym przypadku jest to cytat pochodzący z *Obłoku w spodniach*: „Приду в четыре – сказала Мария, восемь, девять, десять”. W drugim – fragment wiersza napisanego dla Tatiany Jakowlewej: „Иди ко мне на перекрёсток моих больших и неуклюжих рук”. Zgodnie ze sztuką translatorską w przekładzie zostały wykorzystane istniejące tłumaczenia – odpowiednio Mieczysława Jastruna i Anatola Sterna:

**Поцелуй сквозь стену**

Приду в четыре, – сказала

Мария, восемь, девять, десять

(*Облако в штанах*)

**Pocałunek przez ścianę**

Przyjdę o czwartej – powiedziała

Maria. // Osiem, dziewięć, dziesięć...

(*Obłok w spodniach*, tłum. fragm.

M. Jastrun)<sup>2</sup>

<sup>2</sup> <http://www.filmweb.pl/user/Pontiac/blog/540564> – 19.10.2012.

Иди ко мне на перекрёсток моих больших и неуклюжих рук. (Письмо Татьяне Яковлевой)	Chodź na skrzyżowanie moich wielkich // i niezgrabnych rąk... (List do Tatiany Jakowlewaj [Majakowski, 1965: 172])
--	---

Niezmiernie interesujące są też zmagania przekładowe związane z przeniesieniem tytułów przedstawionych początkującej dziennikarce Alisie przez redaktora naczelnego. Tekst prasowego artykułu, jak podkreśla w trakcie rozmowy, nie może powodować senności, chęci sięgnięcia po piwo i pilota do telewizora. A tekst zaczyna się od tytułu, który powinien być jak magnes – przyciągać swą treścią. Stwierdza więc z całą stanowczością: „Tytuł powinien być dobitny i krótki!”, na przykład „Мальчика ударила молния, и он стал ходить” („Po uderzeniu pioruna chłopiec zaczął chodzić!”) czy też – i tu kolejne intertekstualne nawiązanie, tym razem do autentycznego tytułu, będącego na liście śmiesznych nagłówków prasowych – „Реклама прокладок вызывает кариес” („Reklama podpasek wywołuje próchnicę”). Wśród kilku przykładów dwa zasługują na szersze omówienie. Pierwszy z racji trudności przekładowych, drugi – z powodu nawiązania do naszego (polskiego) podwórka.

„Таджики-мутанты съели мэра Москвы и установили памятник дошираку”. Ostatni wyraz – *dosirak* – wymagał wyjaśnienia i przybliżenia, by można było pomyśleć o kolejnym etapie, czyli wyborze ekwiwalentu. *Dosirak* z koreańskiego oznacza ‘posiłek pakowany w odpowiednie pudełko’. Na stronie rosyjskiej przedsiębiorstwa Doshirak, producenta gotowych posiłków, dań instant, widnieje informacja: „«Доширак» в переводе с корейского означает „lunch box” – переносную еду или обед, который Вы заворачиваете с собой”<sup>3</sup>. Zatem w pierwszej wersji zdecydowaliśmy się na użycie angielskiego sformułowania *lunch box*, by jednak odsunąć możliwą wizję samych pudełek na rzecz posiłku, ostatecznie w przekładzie zaistniała „zupka chińska”: „Тадзцы мутанцы з’едлі мера Москвы і паставілі помнік ку чці зупкі хііскай!”.

Drugi tytuł przenosi nas częściowo do Polski, częściowo do Egiptu. Chodzi bowiem o sprawę 13-letniej dziewczyny, która według słów matki, Magdaleny Kwiatkowskiej, zaszła w ciążę podczas kąpieli w basenie. Kobieta pozwała egipski hotel z powodu spermy, która podobno

<sup>3</sup> <http://doshirak.com/#consumers/faq> – 18.10.2012.

miała znajdować się w wodzie. Polskie nagłówki głosiły: „Sperma w basenie, 13-letnia Polka w ciąży”<sup>4</sup>, „W ciąży z basenem”<sup>5</sup>, „Polka w ciąży przez spermę w basenie”<sup>6</sup>, „Moja córka zaszła w ciążę, bo w basenie była sperma!”<sup>7</sup>. Ze względu na różnorodność tych tytułów zdecydowaliśmy się w przekładzie na wersję najbliższą filmowemu cytatawi: „Девочка забеременела купаясь в бассейне”<sup>8</sup> – „Dziewczyna zaszła w ciążę, kąpiąc się w basenie”.

#### Поцелуй сквозь стену

Мальчика ударила молния,  
и он стал ходить.

Реклама прокладок вызывает  
кариес.

Таджики-мутанты съели мэра  
Москвы и установили памятник  
дошираку.

Девочка забеременела  
купаясь в бассейне.

#### Pocałunek przez ścianę

Po uderzeniu pioruna //  
chłopiec zaczął chodzić!

Reklama podpasek wywołuje  
próchnicę.

Tadżycy mutanci zjedli mera  
Moskwy i postawili pomnik  
ku czci zupki chińskiej!

Dziewczyna zaszła w ciążę //  
kąpiąc się w basenie.

Wykład na temat tytułów i sztuki pisanie tekstów prasowych reaktor kończy słowami: „Всё. Учитесь писать. До свидания. Желаю вам работать, не уставая, как говорила Белоснежка гномам”.

<sup>4</sup> <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/sperma-w-basenie-13-letnia-polka-w-ciazy,101749.html> – 19.10.2012.

<sup>5</sup> <http://ratunku-co-robic.ownlog.com/w-ciazy-z-basenem,1877420,komentarze.html> – 19.10.2012.

<sup>6</sup> <http://elondyn.co.uk/newsy,wpis,4176> – 19.10.2012.

<sup>7</sup> <http://www.mmlublin.pl/285899/2009/7/10/moja-corka-zaszla-w-ciaze-bo-w-basenie-byla-sperma?category=news> – 19.10.2012.

<sup>8</sup> Nagłówki rosyjskich artykułów: „Девочка забеременела купаясь в бассейне”, <http://www.from-ua.com/news/3e4f1f11c9a24.html> – 19.10.2012; „Польская девочка забеременела, купаясь в бассейне египетского отеля”, [http://naviny.by/rubrics/tourism/2009/07/10/ic\\_news\\_126\\_314314/](http://naviny.by/rubrics/tourism/2009/07/10/ic_news_126_314314/) – 19.10.2012; „13-летняя полька забеременела, купаясь в бассейне: мать подала в суд на турфирму”, <http://news.rambler.ru/3217246> – 19.10.2012; „Юная туристка забеременела, купаясь в бассейне”, <http://bibo.kz/kipa/274678-junaja-turistka-zaberemenela-kurajas-v-bassejine.html> – 19.10.2012.

Sformułowanie to („jak mawiała Śnieżka krasnoludkom”) wydaje się bezpośrednią wskazówką do źródła cytatu. Jednak próżno by szukać podobnego wyrażenia w polskiej wersji *Królewny Śnieżki*. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa Stanisława Lema traktujące właśnie o nieprzystawalności konkretnego cytatu w różnych językach. Na pytanie tłumacza Konstanina Duszenki, w którym miejscu Otello mówi Desdemonie „pupko ubóstwiona”? (może to głupie pytanie, ale jednak), pisarz odpowiada w następujący sposób:

Gdzie Otello mówi „o pupko ubóstwiana”, nie pamiętam, bo nawet nie wiem, w którym polskim przekładzie – Ulrich czy Paszkowski – to znalazłem i po tylu latach musiałbym po prostu strona po stronie egzemplarze kartkować, na co niestety przy obecnej gonitwie nie mogę sobie pozwolić: ponadto zaś, jeśli bym i znalazł, nie wiem, czy TAK TO było w oryginale angielskim, a jeśli i było, to czy U WAS w rosyjskim przekładzie ostał się ślad. Coś raczej było (myśle), bo Sz. był w słowie śmiały... [Krajewska, 2010: 131-132].

W przypadku Śnieżki odnalezienie adekwatnego miejsca w polskiej wersji baśni nie jest możliwe, gdyż filmowa fraza nawiązuje nie tyle do utworu spopularyzowanego przez braci Grimm, ile do tekstu sztuki teatralnej *Белоснежка и семь гномов*, napisanej na początku lat 60. zeszłego wieku przez Lwa Ustinowa i Olega Tabakowa dla moskiewskiego teatru *Современник*<sup>9</sup>. Nie spotkamy tam Mędrka, Gburka, Apsika, Wesołka, Śpioszka, Garpia i Nieśmiałka, a krasnoludki reprezentujące dni tygodnia – \*Poniedziałka, \*Wtorka, Środę, \*Czwartka, \*Piątka, Sobotę i Niedzielę, oraz wypowiedziane przez Śnieżkę zdanie: „Желаю вам работать не уставая” z komentarzem Poniedziałka: „Работать не уставая... Это она чудесно придумала”<sup>10</sup>. W zaistniałej sytuacji, nie mogąc skorzystać z gotowej, przyjętej w języku docelowym frazy, tworzymy własny przekład: „Życzę niemęczącej pracy, jak mawiała Królewna Śnieżka krasnoludkom”.

#### Поцелуй сквозь стену

Желаю вам работать, не уставая,  
как говорила Белоснежка гномам.

#### Pocalunek przez ścianę

Życzę niemęczącej pracy, jak mawiała //  
Królewna Śnieżka krasnoludkom.

<sup>9</sup> Zob. <http://lib.rus.ec/a/192552> – 26.10.2012.

<sup>10</sup> Zob. <http://lib.ec/b/380427/read#t2> – 26.10.2012.

## Gry słowne

W analizowanym materiale nie zabrakło również kalamburów językowych, których przeniesienie do polskiego tekstu wymagało znalezienia adekwatnej do sytuacji grupy słów, które brzmiałyby i naturalnie, i komicznie, oddając tym samym zamysł oryginału.

Jeden z owych kalamburów oparty jest na dwuznaczności słowa, umotywowanej przez kontekst. Zauroczone młodą dziennikarką Kiesza nie spuszcza z niej oczu. Alisa zauważa: „Tak bacznie mi się pan przygląda, że odchodzimy od sedna sprawy. Interesuję pana zawodowo, czy chodzi o coś innego?”. Z ust chłopaka pada odpowiedź: „Я бы разрезал вас...”. Spostrzegłszy zdziwiony wzrok, dodaje: „Ой! На сцене! На две или на три части”. Z jednej strony wypowiedziana kwestia (*разрезать* – ‘rozciać, rozerznąć, przekroić, przeciąć, rozkroić’) mogła zabrzmieć jak marzenie iluzjonisty (przepiłowanie asystentki), z drugiej – jak groźba psychopaty lub też propozycja seksualna (w senniku Zygmunta Freuda czynność cięcia stanowi odzwierciedlenie aktu płciowego<sup>11</sup>). Znaczenie to wskazało kierunek poszukiwań odpowiedniego wyrazu w języku polskim. Połączenie sztuczki magicznej wraz z nawiązaniem do uprawiania seksu dało rezultat w postaci czasownika „przerznąć”<sup>12</sup>.

### Поцелуй сквозь стену

– Вы так пристально осматриваете меня, что отвлекаетесь от сути вопроса. Это такой ход или я интересую вас с профессиональной точки зрения?

– Я бы разрезал вас...

Ой! На сцене!

На две или на три части.

– Это продолжение?

### Pocalunek przez ścianę

– Tak bacznie mi się pan przygląda, //

że odchodzimy od sedna sprawy. //

Interesuję pana zawodowo, //

czy chodzi o coś innego?

– Przerznąłbym panią... //

To znaczy, na scenie! //

Na dwie albo i trzy części.

– To propozycja?

Kolejna gra słów zbudowana jest na paronomazji, zderzeniu podobnie brzmiących leksemów. Kiesza udaje się do kwaciarni w poszukiwaniu

<sup>11</sup> <http://www.mysonnic.ru/sonnic/freid/word-2612.html> – 13.10.2012.

<sup>12</sup> ‘Przedzielić coś na połowę, przejść przez środek, w poprzek czegoś’, <http://sjp.pwn.pl/slownik/2511092/przerznac> – 13.10.2012.



bukietu jaskrów. Sprzedawca oglądający prezentowany w telewizji spektakl baletowy nie jest zachwycony wymagającym klientem. Po krótkiej wymianie zdań i wymienieniu możliwych do kupienia kwiatów proponuje w końcu pójście „в букинистический магазин”, co zostaje sprostowane przez Kieszę: „Может ботанический?”. Dosłowny przekład, czyli ‘antykwariat’, niewiele ma wspólnego z pojawiającym się w sprostowaniu ‘ogrodem botanicznym’. Dlatego też należało znaleźć w języku polskim dwa takie wyrazy, będące nazwami miejsc, które po pierwsze, będą podobne brzmieniowo, po drugie, jeden z nich będzie właściwym miejscem występowania kwiatów. Jest jeszcze trzeci warunek – nie może to być kwaciarnia, gdyż w kwaciarni Kiesza właśnie się znajduje i stamtąd zostaje skierowany gdzie indziej. Należy zatem zrezygnować z zestawienia np. ‘kawiarni’ z ‘kwaciarnią’. Trzy postawione warunki zostały natomiast zrealizowane w parze ‘obuwniczy’ – ‘ogrodniczy’.

#### Поцелуй сквозь стену

- У вас лютик одноцветный есть?
- Есть роза, пион, кактус  
есть от головы.
- Нет, а лютик одноцветный  
мне нужен.
- А слушай... лютик-мютик,  
ромашка в попе. Иди  
в букинистический сад.  
Там всё есть, да.
- Букинистический? А это где?
- Там.
- Может ботанический?

#### Pocalunek przez ścianę

- Dostanę jednokolorowe jaskry?
- Są róże, piwonie, kaktus, //  
do wyboru – do koloru.
- Nie, potrzebuję jednokolorowe  
jaskry.
- Słuchaj pan... // Jaskier-sraskier,  
rumianek-pupianek. //
- Idź pan do obuwniczego. //
- Tam wszystko jest, co nie.
- Obuwniczy? A gdzie to?
- Tam!
- Może ogrodniczy?

Obok wieloznaczności i zestawienia paronimów w trakcie przekładu mieliśmy też do czynienia z kalamburem zbudowanym na aliteracji. W rozmowie Kieszy z wujkiem, magikiem i pracodawcą w jednej osobie, padają następujące słowa: *привет, пока, надло, нидорас*. Tym razem poszukiwania dotyczyły zbioru leksemów, które rozpoczynają się na literę „p”, ze względu na mocno zaakcentowany ostatni element – *нидорас* (‘pederasta’), a ponadto, by wśród nich znalazły się słowa

oznaczające powitanie, pożegnanie (w nieoficjalnej formie) oraz dysfemizm. Obok pederasty odpowiednikami poszczególnych wyrazów stały się: ‘pozdro...’, ‘pa’ i ‘padalec’.

#### Поцелуй сквозь стену

- При...
- Привет ли?
- Пока?
- П...п...
- Падло?
- Пидорас!

#### Pocałunek przez ścianę

- P... //
- Pozdro?
- Pa?
- Padalec?
- Pederasta!

Dużym problemem przekładowym okazała się fraza *Алиса-Клыса*, kilkakrotnie wypowiedziana przez małą dziewczynkę. Rymujące się określenie jest wynikiem nieopanowanej jeszcze prawidłowej wymowy „r”, stąd nie *крыса* (‘szczur’), a *клыса*. Zaproponowane początkowo *Alisa-Sralisa* wydało się zbyt ostre w odniesieniu do małej chorej dziewczynki, a poza tym gubiło owe charakterystyczne dla dzieci zastępowanie „r” przez „l”. Kolejne warianty powstały w oparciu o niewielkie modyfikacje imienia, mające na celu podkreślenie rymu: *Alisia-Sisia* i *Aliska-Myska* (tu: obecność typowej opozycji sz-s oraz nawiązania – w postaci słowa ‘myszka’ – do pojawiającego się w tekście oryginału szczura). Ostatecznie jednak dziennikarka otrzymała przydomek *Alisa-Pysia*.

#### Поцелуй сквозь стену

Алиса-Клыса

#### Pocałunek przez ścianę

Alisa-Pysia

Wskazane do tej pory gry równie dobrze mogłyby być fragmentami przekładanego utworu literackiego. Kolejna natomiast zbudowana jest na zderzeniu słowa z obrazem i to jemu należy podporządkować poszukiwania adekwatnego ekwiwalentu. Kiesza, widząc, że jego dotychczasowe zaloty nie przynoszą rezultatów, postanawia zrobić decydujący krok i pójść na całość, mówi więc: „Я решил сделать ход конём”. I w tym momencie w kadrze pojawia się dorożka z końmi na pierwszym planie i z piosenką grupy Карт бланш pt. *Извозчики* (‘woźnice, dorożkarze’) w tle. Wypowiedziane przez Kieszę słowa: „сделать ход

конём” oznaczają ‘совершить неожиданный поступок, найти неожиданное решение’ (‘znaleźć niebanalne wyjście z sytuacji’). Jak treść tych słów oddać w języku polskim, nie gubiąc odniesienia do obrazu konia zawartego i we frazeologizmie, i na ekranie? Odpowiednim rozwiązaniem wydaje się znalezienie takich utartych zwrotów, które – wzorem oryginału – wyrażałyby nietypowość działania i zawierałyby końskie asocjacje, np.:

- 1) „Szable w dłoń i na koń. Czas na decydujący krok” lub
- 2) „Jak spadać, to z wysokiego konia. Trzeba spróbować (Muszę spróbować)”.

Ze względu na wymogi techniczne i potrzebę uzyskania zwięzłości przekazu w napisach filmowych pojawiło się stwierdzenie: „Czas na mocne uderzenie – szable w dłoń i na koń”. Zamykający frazę ‘koń’ – jak w tekście źródłowym – stanowi więc pomost między słowem a obrazem.

#### **Поцелуй сквозь стену**

Я решил сделать ход конём.

#### **Pocalunek przez ścianę**

Czas na mocne uderzenie //  
– szable w dłoń i na koń!

### **Żargon zawodowy**

Powierzony nam film zawiera nie tylko standardowe napisy końcowe, typu ‘reżyser’, ‘scenariusz’, ‘operator dźwięku’... Spis osób czuwających nad produkcją filmu jest imponujący, a w związku z tym i w niektórych przypadkach powodujący trudności w znalezieniu adekwatnej nazwy w polskim słownictwie filmowym.

#### **Поцелуй сквозь стену**

Постановщик трюков

Дольщики

Технический супервайзер

#### **Pocalunek przez ścianę**

Reżyser elementów iluzjonistycznych

Wózkarze<sup>13</sup>

Nadzór techniczny

<sup>13</sup> Wózkarze – osoby obsługujące dodatkowy sprzęt zdjęciowy: wózki, krany, układający tory do ruchu kamery, [http://pl.wikipedia.org/wiki/Operator\\_filmowy](http://pl.wikipedia.org/wiki/Operator_filmowy) – 7.11.2012.

Бригадир по массовой	Sceny zbiorowe
Ассистент художника по костюмам	Asystent kostiumografa

Ale obok napisów końcowych, również w samym filmie – w związku ze sceną transmitowania akcji przechodzenia przez ścianę – pojawia się zawodowa leksyka, np.:

#### Поцелуй сквозь стену

- У тебя чё в кадре-то?
- Первый, что у тебя в кадре?
- Тишина в эфире!
- Запись пошла.
- Второй готов? Пошёл в эфир.

#### Pocałunek przez ścianę

- Co kręcisz?
- Jedyńka, co masz w kadrze?
- Cisza na planie!
- Uwaga! Akcja!
- Dwójka gotowa? Akcja!

W filmowych dialogach obecne jest również słownictwo dziennikarskie – od oficjalnych sformułowań do żargonowych. Obok *разворота* ('rozkładówka') i *жёлтой прессы* ('brukowiec'), pojawia się także *эксклюзивное интервью*, które mimo popularnej również w języku polskim kalki z angielskiego ('wywiad ekskluzywny') zostało przetłumaczone jako: 'wywiad na wyłączność'. Jednak już w miejscu, w którym pada potoczne *эксклюзив* („он согласился на эксклюзив, это уже не-слу-чай-но”), warto było skorzystać z równorzędnego stylistycznie odpowiednika – a mianowicie formy 'eksluziw' (por. internetowe użycia: „oczywiście jest to ekskluziw dla musicmetal.pl”<sup>14</sup>; „czytałem «wywiady» z Kubica na zasadzie ekskluziwow ktore napisane zostaly... po konferencji prasowej na setke dziennikarzy:((((”<sup>15</sup>; „walnąć ekskluziwa z Sinisą Mihajloviciem tuż po sprowadzeniu Boruca do Fiorentiny”<sup>16</sup>).

<sup>14</sup> <http://musicmetal.org/forum/viewtopic.php?t=2131&sid=7589adcf48aa4c-1496a676847cef83cc> – 8.11.2012.

<sup>15</sup> <http://www.goldenline.pl/forum/524404/kara-za-brak-autoryzacji-wypowiedzi-zgodna-z-konstytucja/s/2> (zachowano pisownię oryginalną) – 8.11.2012.

<sup>16</sup> <http://rudzki.blog.onet.pl/2012/07/16/zmyslanie-wywiadow-to-nie-tylko-węgierska-choroba> (zachowano pisownię oryginalną) – 8.11.2012.

**Поцелуй сквозь стену**

– Ты знаешь, мне дали разворот в журнале.

– Ты хочешь сказать, я работаю в жёлтой прессе?

– Одно эксклюзивное интервью?

– Но то, что у меня эксклюзив с премьер-министром Islandii [...].

**Pocałunek przez ścianę**

– Wiesz, dali mi rozkładówkę w gazecie.

– Chcesz powiedzieć – w brukowcu?

– Jeden wywiad na wyłączność?

– Ale to, że mam ekсклюzyw // z premier Islandii [...].

**Obce wtrącenia, kolokwializmy**

W trakcie pracy nad tworzeniem polskojęzycznej wersji trudne ponadto okazały się jeszcze dwie grupy replik – z jednej strony zawierające obce wtrącenia, z drugiej potoczne, obraźliwe słowa. Choć sedno problemu w tych przypadkach stanowiła nie sama kwestia przekładu, szukania ekwiwalentów, a raczej etap wcześniejszy – wychwycenia frazy i zrozumienia jej. Nieznane (obce lub potoczne słownictwo) w połączeniu z szybką wymową i dużą ilością innych efektów dźwiękowych stanowiły nie lada wyzwanie. Pierwszą grupę reprezentują francuskie *à la guerre comme à la guerre* i *asseyez-vous* oraz ormiańskie *сyc кац*. Wymienione *asseyez-vous* ('proszę spocząć, proszę siadać') zostało przeniesione w oryginalnej formie – obraz i kolejna kwestia: „proszę się rozgościć”, wydały się wystarczającą znaczeniową otoczką. Natomiast w przypadku *à la guerre comme à la guerre*, a tym bardziej *сyc кац* – zdecydowaliśmy się na polskie odpowiedniki: „na wojnie, jak na wojnie” oraz „cicho”!

**Поцелуй сквозь стену**

– À la guerre comme à la guerre.

– Asseyez-vous.

– Сyc кац!

**Pocałunek przez ścianę**

– Na wojnie, jak na wojnie.

– Asseyez-vous.

– Cicho!

W ramach drugiej grupy chciałabym zwrócić szczególną uwagę na dwa słowa: *подонок* oraz *фигаче*. Ostatnie o tyle trudne do wyłowienia

dla mniej wpraw nego ucha, że stanowi ściągnięcie w jeden wyraz frazy *ни фигу себе*, oznaczającej „выражение крайнего удивления, восхищения”<sup>17</sup>, czyli ‘zdziwienia i zachwytu’. Zdziwienie i potoczność obecne są również w przekładowym ekwiwalencie: „ale jaja!” – ‘okrzyku, wyrażającym zaskoczenie, zdumienie, zaciekawienie w reakcji na coś nieoczekiwanego, dziwnego’ [Dunaj, 1996: 9], co bardzo odpowiada scenie, w której bohater przypomina sobie wydarzenia poprzedniej nocy związane z umiejętnością przenikania przez ścianę.

Z kolei określenie *подонок* ma nie tylko wartościujący charakter, to też szersze zjawisko społeczne. Leksem początkowo był używany tylko w liczbie mnogiej<sup>18</sup>. Inaczej być nie mogło, wszak *подонок* to ‘fusy, męty’. W języku rosyjskim, jak i polskim używane też w metaforycznym znaczeniu – *подонок общества* (‘męty społeczne’) – ludzie z marginesu społecznego. Obecnie coraz częściej w roli wyzwiska (‘низкий человек, негодяй’) używa się słowa *подонок* w liczbie pojedynczej. Od niego powstała zmieniona ortograficznie nazwa *падонок*, określająca rosyjskojęzyczną subkulturę sieciową/internetową. Subkultura, powstała w 1997 r. (według innych danych w 2000 r.), charakteryzuje się prowokacją, szokowaniem zarówno pod względem tematycznym (seks, alkohol, narkotyki...), jak i językowym (użycie nie tylko nienormalnej leksyki, ale też lekceważenie przyjętych norm ortograficznych i gramatycznych<sup>19</sup>. Swoją język nazywają *падонкаффский*, *олбанский йезыг* lub *йазык падонкафф*<sup>20</sup> (dla przykładu autor – to nie *автор*, a – *аффтар*).

W filmowym dialogu omawiane słowo pada z ust wujka-magika i skierowane jest do głównego bohatera. Pojawia się w opozycji do tytułu *maestro* – wyrażającego uznanie i szacunek i ma podkreślić bezwartościowość rozmówcy. W polskich napisach został wykorzystany leksem ‘nicpoń’ (‘człowiek niewiele wart’).

<sup>17</sup> <http://www.slovonovo.ru/term/%D0%A4%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1-%81%D0%B5> – 8.11.2012.

<sup>18</sup> Zob. <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-6333> – 8.11.2012.

<sup>19</sup> <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D0%B8> – 8.11.2012.

<sup>20</sup> [http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE-%D0%BD\\_%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BA-%D0%BE%D0%B2](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE-%D0%BD_%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BA-%D0%BE%D0%B2) – 8.11.2012.

W pozostałych przypadkach studenci nie mieli większych problemów z odnajdywaniem kolokwialnych – czy niekiedy wulgarnych – ekwiwalentów (np. ‘wyluzuj’, ‘spadaj’, ‘dupek’, ‘wrabiać’).

### Поцелуй сквозь стену

- Фигасе!
- Падонок!
- Да пошёл ты, алкаш.
- Может быть вас кто-то подставил?
- Вадик, остынь!
- Козёл!

### Pocałunek przez ścianę

- Ale jaja!
- Nicpoń!
- Spadaj! Pijak jeden!
- Może ktoś pana wrabia?
- Wadik, wyluzuj!
- Dupek!

## Lapsus

Dokładny odbiór filmu, wielokrotnie odtwarzanego w całości i w poszczególnych fragmentach, pozwolił też wyłowić filmową wpadkę (*киноляп*). W trakcie odczytywania adresu zapisanego w liście słyszemy: 22 *квартира* (‘mieszkanie 22’), przez ułamek sekundy zbliżenia kamery na kartkę widzimy pojedynczą cyfrę „2”. Kwestia: zostawić czy poprawić, została rozstrzygnięta na korzyść zostawić. Dopisanie dwójki w filmowym kadrze oczywiście nie wchodziło w grę, poza tym błąd bez użycia pauzy właściwie nie jest zauważalny, w przeciwieństwie do wyraźnej wymowy aktora. Zatem w polskich napisach widnieje: „Zaułek Ostrikowski 13, mieszkania 22”.

## Plusy i minusy

Przedstawiony projekt tłumaczeniowy był realizowany od marca do czerwca 2012 r. przez grupę chętnych studentów I roku II stopnia filologii rosyjskiej na zasadzie dodatkowej, pozaprogramowej pracy.

W ramach podsumowania owego projektu chciałabym oddać głos samym studentom, którzy poproszeni o kilka słów refleksji, na szali z napisem: „m i n u s y / t r u d n o ś c i”, stawiali następujące aspekty:

- pozorna łatwość zadania,

- czasochłonność – potrzeba wielokrotnego przesłuchiwania filmu w celu stworzenia tekstu źródłowego,
- pracochłonność – analiza i szukanie odpowiednich rozwiązań przekładowych,
- małe zaangażowanie niektórych grup,
- konieczność ujednolicenia tekstu przekładanego przez różne osoby,
- gry słowne oraz
- swoista choroba tłumacza, czyli zwracanie uwagi na jakość napisów w innych filmach.

To ostatnie stwierdzenie należy oczywiście wartościować pozytywnie i umieścić na drugiej szali (p l u s y), obok takich refleksji, jak:

- praca w większym składzie, a tym samym większe spektrum pomysłów przekładowych,
- radość tworzenia napisów do filmu,
- wzbogacenie wiedzy językowej i pozajęzykowej,
- ciekawe doświadczenie, połączone ze świetną zabawą, uwieńczone dumą z samego siebie,
- wyjście poza mury uczelni,
- reakcja widowni (zdziwienie, śmiech – adekwatne do sytuacji),

i wreszcie:

- swoje nazwisko na ekranie (widok bezcenny...)

Napisy wyglądały następująco:

Tłumaczenie:

- |                       |                                   |
|-----------------------|-----------------------------------|
| 1. Aneta Ausfeld      | 10. Magdalena Makowska            |
| 2. Agnieszka Balewska | 11. Justyna Małolepsza            |
| 3. Agnieszka Bielicka | 12. Karolina Sarnowska            |
| 4. Marta Blicharz     | 13. Agnieszka Trocka              |
| 5. Natalia Gburzyńska | 14. Marta Tyburska                |
| 6. Iwona Kątowska     | 15. Małgorzata Węglowska          |
| 7. Jolanta Klimowska  | 16. Lilia Witkowska               |
| 8. Kamil Kowalczyk    | 17. Marta Żurawska (studenci UMK) |
| 9. Agata Łukasiak     |                                   |

Korekta:

Monika Krajewska (UMK)



Korekta i opracowanie techniczne:  
Karina Makarewicz

## Bibliografia:

- Поцелуй сквозь стену* (2011), reż. Варган Акопян.  
Adamowicz-Grzyb, G. (2010), *Jak redagować napisy do filmów. ABC tłumacza filmowego*, Fortima, Warszawa.  
Dunaj, B. (1996), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wilga, Warszawa.  
Krajewska, M. (2010), „«Cieplica to wystygła zimnica». Wizerunek tłumacza na tle korespondencji z pisarzem”, w: Skibińska, E., Rzeszutnik, J. (red.), *Łem i tłumacze*, Księgarnia Akademicka, Kraków.  
Majakowski, W. (1965), „List do Tatiany Jakowlewej”, tłum. Stern, A., w: *Liryka*, PIW, Warszawa.  
*Słownik języka polskiego*, [on-line] <http://sjp.pwn.pl> – 8.11.2012.

## STRESZCZENIE

W niniejszym artykule przedstawiono analizę trudności translatorskich związanych z tłumaczeniem na język polski filmu produkcji rosyjskiej *Pocalunek przez ścianę* (reż. Wartan Akopian, 2011). Cytaty, obce wtręty, kolokwializmy, żargon zawodowy, gry słowne czy wreszcie gry słowno-wizualne – to tylko wybrane problemy, wobec których stanęli młodzi adepci sztuki przekładowej. Realizowany projekt tłumaczeniowy trwał od marca do czerwca 2012 r. i obejmował grupę chętnych studentów I roku II stopnia filologii rosyjskiej UMK w Toruniu. Jego zwieńczeniem był pokaz w Klubie Filmowym „Horyzont” w Gdańsku (Rosyjskie Centrum Kultury).

**Słowa kluczowe:** przekład filmowy, projekt tłumaczeniowy, gra słów, lista dialogowa

## SUMMARY

### A Russian film translated by Polish students

This paper presents the analysis of difficulties in translation into Polish of the Russian film *Поцелуй сквозь стену* (directed by Wartan Akopian, 2011). Quotes, foreign phrases, colloquialisms, occupational slang, word plays and,

finally, word and visual plays are only some of the problems for students who begin to learn the art of translation. This translation project lasted from March to June 2012 and included a group of student-volunteers of the Russian studies at the Nicolaus Copernicus University in Toruń. The project was finished by a show at the „Horyzont” Film Club in Gdańsk (the Russian Cultural Centre).

**Key words:** film translation, translation project, word plays, dialogue list